

Cuprins

<i>Mulțumiri</i>	7
<i>Observații privind scrierea și documentarea</i>	9
<i>Cuvânt înainte</i>	11
I. Adrian Marino. Campania de distrugere a unui model ...	19
Marino, o schiță	19
Adevărul despre Adrian Marino. Anii de închisoare și domiciliu obligatoriu	21
Sub supravegherea Securității	24
Cât de departe a mers dialogul dintre Marino și DIE	27
Farsele pe care ni le joacă documentele	30
Surprizele colegilor cercetători	31
Dedicațiile identificate cu probe ale colaboraționismului	36
Criza ce a urmat publicării memoriilor lui Adrian Marino. ...	42
Vânarea lui Adrian Marino. Responsabilitățile	49
Paradoxala inversare de roluri	52
<i>Note</i>	54
II. Constantin Noica în arhive. Atașamentul victimei față de torționari	59
Noica în perioada închisorii	62
Noica după eliberare	66
Detalii	72
Noica, agent de influență	75
Paradoxul Noica. Discursul docilității	80
Paradoxul Noica. Confortul afectiv în relația cu organele ...	83
Emoția victimei în fața torționarului	88
Constantin Noica în memoria colectivă	91
Un alt fel de abuz	97
<i>Note</i>	103
III. Nicolae Balotă față în față cu Alexandru Paleologu. Puterea subiectivității	113
Nicolae Balotă: cruzimea calificativelor	113
„Referențialul”	117

	Dosarul de urmărire informativă pe numele Nicolae Balotă . . .	120
	Alexandru Paleologu: uimitorul succes al spectacolului	125
	Din nou la dosare	127
	Aura romantică a „cedării”	131
	Nicolae Balotă și Alexandru Paleologu în oglinda contemporanilor	136
	<i>Note</i>	142
IV.	Eșecul instituțional al deconspirării. Explicare și semnificare	147
	Eșecul primului Colegiu al CNSAS	147
	Erori, gafe, abuzuri	150
	Vasile Vetișanu	154
	<i>Mai aproape de materialele devenite</i> <i>„probe ale colaborării”</i>	156
	<i>Notele lui „Răzvan”</i>	157
	<i>Note și rapoarte despre „Răzvan”</i>	158
	<i>Notele considerate de Curtea de Apel Cluj</i> <i>„probe ale vinovăției”</i>	160
	Victima Securității dezonorată de Colegiul CNSAS	162
	Schimbările legii din anul 2008. Scăderea standardelor	165
	Ipoteze, explicații, semnificații	171
V.	Mihnea Berindei. Scenariul denigrării	173
	Campania calomnioasă a unor organizații obscure	173
	Ce spun documentele din Arhivele SRI și SIE, perioada 1968-1977, în „cazul Berindei”	177
	Interpretarea notelor lui „Mircea” și „Sandu” de către Colegiul CNSAS	184
	Hărțuirea exilatului. Combinația Victor Roncea și Ion Varlam	186
	Ion Varlam în Arhiva CNSAS și în afara ei	190
	Un portret (de Monica Lovinescu)	194
	„Cazul Berindei” și gravitatea temelor de etică a memoriei . . .	197
	„Deconspirările” din anul 2006	201
	<i>Note</i>	203
VI.	Execuția lui Mihai Botez. Disidentul transformat în agent al Securității	209
	Notele din dosarul de urmărire pe numele lui Dorin Tudoran	219
	Manifestări ludice	222
	Rolul dosarului în clarificarea statutului lui Mihai Botez . . .	226
	Manipularea	230

VII.	Nicolae Breban. Adevărul din arhivă.	233
	Proteste din anul 1971	234
	Ampla acțiune de compromitere	238
	Reușita campaniei de intoxicare	242
	Lecția apariției romanului <i>Bunavestire</i>	243
	Tema colaborării. Discuțiile Breban-Pleșiță	248
	Probleme reale	250
	Agent de influență?	253
	Principiul rezonabilității în judecarea colaboraționismului	257
	<i>Note</i>	261
VIII.	Lumea informatorilor	267
	Cenzori, informatori „de profesie”, informatori cu sarcini speciale	268
	„Topul informatorilor”	273
	<i>Note</i>	281
	<i>Index</i>	285

GABRIEL ANDREESCU este conferențiar la Facultatea de Științe Politice a Școlii Naționale de Studii Politice și Administrative. A militat pentru respectarea drepturilor omului încă sub regimul comunist, fiind unul dintre disidenții care s-au opus deschis lui Ceaușescu și regimului său autoritar. Începând cu anul 1990 a inițiat înființarea unor organizații nonguvernamentale, printre care Comitetul Helsinki Român, Centrul de Studii Internaționale, Solidaritatea pentru Libertatea de Conștiință. Este director al *Noii Reviste de Drepturile Omului*. De același autor, la Editura Polirom au mai apărut: *Solidaritatea alergătorilor de cursă lungă* (1997); *Locurile unde se construiește Europa. Adrian Severin în dialog cu Gabriel Andreescu* (2000); *Ruleta. Români și maghiari, 1990-2000* (2001); *Națiuni și minorități* (2004); *Reprimarea mișcării yoga în anii '80* (2008); *L-am urât pe Ceaușescu. Ani, oameni, disidență* (2009). A editat *Naționaliști, antinaționaliști. O polemică în publicistica românească* (1996), *Problema transilvană* (în colaborare cu Gusztáv Molnár, 1999), *Ultimul deceniu comunist. Scrisori către Radio Europa Liberă. Vol. I: 1979-1985* (împreună cu Mihnea Berindei, 2010) și *Comentarii la Constituția României* (în colaborare cu Miklós Bakk, Lucian Bojin și Valentin Constantin, 2010).

© 2013 by Editura POLIROM

Această carte este protejată prin copyright. Reproducerea integrală sau parțială, multiplicarea prin orice mijloace și sub orice formă, cum ar fi xeroxarea, scanarea, transpunerea în format electronic sau audio, punerea la dispoziția publică, inclusiv prin internet sau prin rețele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informațiilor, cu scop comercial sau gratuit, precum și alte fapte similare săvârșite fără permisiunea scrisă a deținătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislației cu privire la protecția proprietății intelectuale și se pedepsesc penal și/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

Pe copertă: Pieter Brueghel cel Bătrân (1526/1530-1569), *Triumful morții* (c. 1562), detaliu

www.polirom.ro

Editura POLIROM

Iași, B-dul Carol I nr. 4; P.O. BOX 266, 700506
București, Splaiul Unirii nr. 6, bl. B3A, sc. 1, et. 1,
sector 4, 040031, O.P. 53, C.P. 15-728

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României:

ANDREESCU, GABRIEL

Cărturari, opozanți și documente. Manipularea Arhivei Securității/Gabriel Andreescu. – Iași: Polirom, 2013

Index

ISBN print: 978-973-46-3343-2

ISBN ePub: 978-973-46-3427-9

ISBN PDF: 978-973-46-3428-6

351.746.1(498):929

Printed in ROMANIA

Gabriel Andreescu

Cărturari, opozanți
și documente

Manipularea Arhivei Securității

POLIROM
2013

Pe o cale astfel bătătorită urmează mulțimea celor care exultă când simt mirosul de sânge^{*}. Pe blogul său, Cristian Pătrășconiu îl invocă pe cărturar de parcă i-ar fi fost tovarăș: „Oare ce o mai face Nicolae Balotă? Someșan, tot someșan?”^{**}. Ioan T. Morar îl asistă și el pe Mihai Pelin: „avem de-a face cu un foarte harnic colaborator al Securității, cu un turnător plin de zel”^{***}.

Consecvent atitudinii în tonuri albe-negre, Laszlo Alexandru dă umbrei câtă întunecime cuprinde: „Dezvăluirile din presa ultimilor ani, conform cărora, în situația lui Nicolae Balotă, am avea de-a face cu însuși turnătorul securist Someșan reprezintă doar stafi(d)a pe colivă. Să fie oare un adevărat blestem, acela că ucenicii Domnului T. țâșnesc în viața culturală ebluisant și cârmesc în viața socială mizerabil?”^{****}.

Laszlo Alexandru aduce, pe lângă calificative, și exemple. Citează un pasaj din *Antologia rușinii*, cules de Virgil Ierunca dintr-un articol semnat de Balotă în 1973^{*****}: „Aș aminti, în acest sens, apelul adresat oamenilor de artă de către secretarul general al partidului, în urmă cu doi ani, la Expunerea la Plenara din noiembrie a Comitetului Central. Artiștii erau îndemnați să redea în operele lor transformările socialiste, munca milioanei de oameni, contradicțiile și conflictele reale alături de faptele mărețe emoționante, frumosul și iubirea, astfel încât arta să contribuie la perfecționarea continuă a societății, a omului, la afirmarea dreptății și echității socialiste, a modului de viață socialistă și comunistă. Nu este

20 mai 2011, <http://www.liviuioanstoiciu.ro/2011/05/nicolae-balota-avea-nume-conspirativ-somesan-n-c-munteanu-ii-aminteste-asta-lui-dorin-tudoran-cazul-breban/>.

* Aceștia nu preiau și atenționarea lui Tudoran: „Pe de altă parte, sunt convins că substituindu-ne instituțiilor, riscăm să devenim complici, încă o dată, cu ce blamăm. Traficul de informații nu este parte a soluției. Este parte a problemei” (Dorin Tudoran, „Complicitatea...”).

** <http://patrasconiu.ro/?p=4779>. Acest blog este prezent pe site-ul revistei 22, la care Cristian Pătrășconiu a avut de altfel colaborări.

*** Ioan T. Morar, „Cine este turnătorul Someșan”, <http://voxpublica.realitatea.net/freestyle/cine-este-turnatorul-somesan-29703.html>.

**** Laszlo Alexandru, „Domnul T (7)”, <http://revistatribuna.ro/blog/?tag=nicolae-balota>.

***** Dar că aceste manifestări de obediență conjuncturale l-ar fi transformat pe Nicolae Balotă într-un „condeier la *Scânteia* și la *România liberă*”, unde „exalta rostul măreț al artei ceaușiste”, este din nou excesiv.

oare acesta rostul însuși al inițierii întru cultură, al introducerii în spațiul spiritual?”*

Dacă pentru consumatorii de cultură Nicolae Balotă era înconjurat de o aură de intangibilă onorabilitate, lucrurile nu arătau la fel, iată, și pentru arhivarii oportunistelor. Ca altă probă, Laszlo Alexandru îi dă cuvântul și lui I.D. Sîrbu: „Balotă, de care nu am încetat să mă interesez în acei ani, a trecut cu nota zece [pușcăria – n. L.A.], după câte știu: a fost demn, excelent dascăl de celule, nu i se atribuie niciun moment de slăbiciune sau lașitate. Ca după ieșire să devină un hămesit al parvenirii și gloriei și un total lipsit de scrupule ipochimen al tuturor concesiilor. Și-a pierdut caracterul, dacă așa ceva se poate pierde”**.

La începutul anului 2012, relația lui Nicolae Balotă cu Securitatea va ajunge sintetizată pe Wikipedia, enciclopedia gândirii colective, în aceste trei rânduri: „Timp de 24 de ani, până la plecarea din țară ca refugiat politic, va colabora în mod asiduu cu Securitatea semnând, sub numele conspirativ de «Someșan», rapoarte în care își denunța camarazii de la cercul Cibinium”***.

„Referențialul”

E limpede, cărturarul Balotă a făcut reverențe regimului, iar citatul ajuns în *Antologia rușinii* este doar una dintre probele indubitabile. În „odiseea rușinii și nerușinii totalitare” căreia Virgil Ierunca i-a dedicat parte din viața sa, acesta se oprește de mai multe ori la cazul „mult mai ciudat” al lui Nicolae Balotă, pentru a deplânge felul cum hermeneutul „se convertește la materialismul dialectic confecționat în biroul lui Dumitru Ghișe”****. Din contribuțiile lui Ierunca, Sîrbu și alții știm adevărul: cărturarul Balotă a fost unul dintre zecile de mii de oameni care au scris despre „dreptatea și echitatea socialistă” și, spre deosebire de unii dintre zecile de mii, a făcut-o având conștiința deplină a falsului. Aceste fapte i se pot reproșa cu siguranță.

* Laszlo Alexandru, „Domnul T”.

** *Ibidem*.

*** http://ro.wikipedia.org/wiki/Nicolae_Balot%C4%83.

**** Virgil Ierunca, *Dimpotrivă*, Humanitas, București, 1994, p. 188. În același volum este reprodus textul „De la hermeneutică la materialismul dialectic”, apărut în martie 1975, în care Ierunca analizează distinct „cazul Balotă”.

Campania de calificative respingătoare depășește însă vina ce se află la lumina zilei. Oare cu ce alt tip de informații lucrează autorii care îi impută o relație cu Securitatea de o natură abjectă? Când trecem în revistă textele, descoperim marea precaritate a surselor. „Referențialul” în materie, tot invocat și reinvoat, direct sau indirect, este Mihai Pelin cu volumul său *Operațiunile Melița și Eterul: Istoria Europei Libere prin documente de Securitate*, unde autorul masivei lucrări reproduce acest pasaj dintr-un document cules din arhiva Securității:

La 16 iulie 1983, reîntors de la München, informatorul „Someșan” i-a predat cuvenitul raport de activitate unui locotenent-colonel din Direcția I, în care mărturisea că cei de la Europa Liberă l-au întrebat ce ecou aveau emisiunile lor despre Dorin Tudoran. Sursa „Someșan” n-a avut un răspuns, iar Nicolae Stroescu-Stînișoară, omul pe înțelegerea căruia sursa conta, i-a spus că Dorin Tudoran, probabil, își pregătea descinderea la Europa Liberă. În consecință, în dosarele grupei operative Eterul, cazul Dorin Tudoran a devenit, codificat, cazul „Tudorache”.

Volumul de la care interesații de „Someșan” își extrag adevărurile este o carte cinică ce-și asumă deschis perspectiva fostei Securități. Pelin numea postul de radio Europa Liberă „oficină în acțiuni ostile țării noastre”. Referințele la Nicolae Balotă apar doar prin trimiteri din documente scrise de ofițeri de Securitate. Având în vedere instituția care le produsese și cercetătorul, circumspecția era motivată înainte de a descoperi toxinele răspândite în carte.

În volumul lui Pelin există și alte pasaje referitoare la „Someșan”. Una îl așază într-o listă de informatori prin care Securitatea încearcă să influențeze personalitățile exilului, el fiind în contact cu Noël Bernard și Nicolae Stroescu-Stînișoară¹. Se susține chiar că lui Eugen Ionescu i-ar fi fost transmise scrisori de temperare, semnate de unele cunoștințe și rude, „acțiunea desfășurându-se prin intermediul informatorului «Someșan» și ducând la adâncirea unor disensiuni și contradicție de concepție existente între Nicolae Stroescu și soții Ierunca”^{**}.

Dacă descriu adevărul, ultimele două pasaje agravează natura relației dintre Balotă și Securitate. Să fi făcut acesta drumuri în

* Mihai Pelin, *Operațiunile Melița și Eterul: Istoria Europei Libere prin documente de Securitate*, Compania, București, 2007, p. 462.

** *Ibidem*, p. 268.

străinătate cu scopul expres de a îndeplini sarcini trasate de organe? Ar fi o implicare mai serioasă în activitățile Centrului de Informații Externe, dar note ale ofițerilor precum cea reprodusă devin demne de luat în serios doar atunci când apar confirmările, măcar unele indirecte. Acestea nu au fost probate până astăzi.

Cunoașterea relației pe care au avut-o cu Securitatea victimele ei sau colaboratorii reali, dar cu responsabilități nuanțate, ajunși în postcomunism ținta calomniilor, are de înfruntat obstacole precum falsificarea datelor din documente, accesul doar parțial la arhive, interpretarea simplificată, eronată din neînțelegere, când nu prin premeditare. Uneori descoperim și diversiunea, elaborată cu dexteritate, pentru a tulbura de tot apele. Cum altfel să considerăm următoarea intervenție în caz, răspunsul forumistului „caraiman” la un articol al lui Dorin Tudoran^{*}, care merită din plin să vadă, pe ample bucăți, lumina tiparului:

Deocamdată, să reținem că Securitatea avea un bun informator, „Someșan”, cu intrare chiar la Nicolae Stroeșcu-Stînișoară, pe atunci director adjunct al Departamentului Românesc al Europei Libere. Să mai reținem că „Someșan”, deși venea din România, nu știa nimic despre ecoul protestului lui Dorin Tudoran în țară, amplu reflectat în emisiunile Europei Libere. Nu știa ceea ce era de notorietate în lumea literară? Nu a vrut să spună? [...] „Someșan” este un pește mare, un „crap îmblănit”, cum ar veni. Avea intrare nu numai la conducerea Departamentului Românesc al Europei Libere, dar și la Monica Lovinescu și Virgil Ierunca și, prin ei, și la alți membri importanți ai diasporei anticomuniste din Paris, inclusiv Mircea Eliade, Emil Cioran și Eugen Ionescu².

Forumistul „caraiman” invocă drept sursă aceeași carte a lui Mihai Pelin, dar ce scrie el depășește spusele autorului *Operațiunilor Melița și Eterul*. Își desenează un portret de antisecurist, îl completează cu unul de asiduu căutător al adevărului, ca să adauge ulterior, la lucrurile bine cunoscute și cu grijă enumerate, informații și sentințe a căror sursă nu transpare deloc:

S-a încumetat să-și vadă dosarul. Având în vedere prestigiul, „Someșan” a fost servit peste rând. A fost un moment de panică la CNSAS.

* Dorin Tudoran, „Preoți fără (niciun fel de) Dumnezeu: recviem pentru un răpăgăliu”, postat la 28 august 2009 pe blogul său, <http://www.dorintudoran.com/2009/08/28/preoti-fara-nici-un-fel-de-dumnezeu/>.

Fiind încă în organizare, cercetătorii nu apucaseră să-i studieze dosarul. Era un dosar de rețea, de informator, adică, și nu de urmărire informativă. L-a citit devenind din ce în ce mai pământiu la față. Era acolo partea din literatura de sertar scrisă pentru uzul Securității. A plecat fără să spună un cuvânt și fără măcar să mulțumească celui care înlesnise accesul la dosar peste rând.

Un navigator cu experiență printre texte de demascare va sesiza imediat ciudățenia a ce ne oferă „caraiman”. Mai întâi, autorul bizarei intervenții ne epatează anunțând folosirea computerului și calcularea probabilității de identificare a lui „Someșan” cu Nicolae Balotă: 99,99%. De ce mai era nevoie, la trei ani după ce CNSAS făcuse deconspirarea^{*}? Descoperim că numitul „caraiman”, care dovedise atâta interes și dedicase atât timp pentru investigarea cazului, fără să fi semnat vreodată un articol cu descoperirile sale muncite, ar fi aflat că oamenii CNSAS-ului îl serviseră pe „Someșan” peste rând. A putut și înregistra momentul de panică la CNSAS, chiar și evoluția stărilor domnului Balotă, de vreme ce ne informează cum, pe măsura citirii dosarului, acesta devenea din ce în ce mai pământiu la față. Chiar să fi fost atunci în sala de lectură a CNSAS pentru a ști că Nicolae Balotă plecase fără să spună un cuvânt și fără să mulțumească angajatului care-i înlesnise accesul la dosar?

Acesta este cadrul dezbaterii publice. Întrebări, declarații, sentințe și speculații, dar deloc referiri la sursele primare, dosarele pe numele lui Nicolae Balotă pe care SRI și SIE le-au trimis în Arhiva CNSAS.

Dosarul de urmărire informativă pe numele Nicolae Balotă

În arhivă au intrat un dosar de urmărire informativă de 42 de pagini pe numele Nicolae Balotă, un altul de acțiune informativă, în trei volume, privind grupul Elena Boilă, Nicolae Balotă, Doina Langa, Ileana Lază, Maria Pescaru, și unul personal, SIE, de 33 de file. Din copia fișei sale de personal aflăm că Nicolae Balotă fusese arestat de organele de Securitate în luna noiembrie 1948

* Cifra 99,99% epatează poate un novice. Calculul unei probabilități de identificare a lui „Someșan” este fără sens în absența unui eșantion.

pentru „răspândirea de publicații interzise” și condamnat la 6 luni cu suspendare³. În anul 1955 a redactat împreună cu frații Boilă (Matei, Ion și Elena), nepoți ai lui Iuliu Maniu, un „apel” privind probleme politice, culturale, sociale și religioase din România pe care intenționa să-l publice în Occident. A fost condamnat la 7 ani închisoare corecțională și 24 de luni domiciliu obligatoriu în comuna Lățești, Ialomița⁴. În momentul întocmirii fișei, Balotă era asistent. Documentul se referă și la cunoștințele lui de limbă germană, franceză, italiană, spaniolă, maghiară și la statutul de critic respectat. Membru al Uniunii Scriitorilor din 1968, fusese propus pentru plecări în străinătate. Din 1979 a predat la universități occidentale cursuri de literatură română în calitate de profesor consultant.

Raportul Departamentului Securității Statului din 22 decembrie 1987 adresat conducerii Securității susține că Nicolae Balotă a fost recrutat ca informator de Direcția I la 7 august 1968. Motivația era încadrarea unor elemente „cu antecedente politice ori penale reacționare”⁵. Nu există angajament de informator, iar pentru perioada dintre anul menționat ca fiind al recrutării, 1968, și anul deschiderii dosarului personal SIE, 1987, arhiva nu oferă nimic. Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității afirmă că pentru această perioadă SRI nu a trimis materiale – deși, evident, trebuie să existe un dosar de rețea dacă documentul privind recrutarea spune adevărul, și este probabil să-l spună de vreme ce există note semnate cu numele de cod „Someșan” în anii ’70 și ’80⁶.

Același document susține că în luna iulie 1979, înainte ca Nicolae Balotă să plece în străinătate, Direcția I și UM 0544 îi făcuseră o pregătire contrainformativă. A părăsit țara cu avizul colonelului Victor Achim, iar la revenire, adaugă documentul, „a semnalat aspecte de interes privind organizarea și activitatea postului de radio Europa Liberă, poziția și atitudinea unor angajați ai acestui post și a unor elemente din emigrație, precum și despre cetățeni români ce au efectuat deplasări în străinătate”⁶. Nicolae

* În alte cazuri (N.C. Munteanu, Mihnea Berindei etc.) s-a putut verifica faptul că referirea la semnarea unui angajament și folosirea unui cod nu au fost confirmate. Nu am dat peste niciun document olograf semnat de „Someșan”, totuși, cele câteva note bătute la mașină identificate sugerează asumarea, în fața ofițerului de legătură, a posturii unui informator.